

**I. ULUSLARARASI
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TRABZON'DA
DİNİ HAYAT SEMPOZYUMU**

Editörler

Yrd. Doç. Dr. Şenol SAYLAN
Yrd. Doç. Dr. Betül SAYLAN

Editör Yardımcıları

Arş. Gör. Ayşegül TOPALOĞLU
Arş. Gör. Halil TEMİZTÜRK
Arş. Gör. Mahmut DİLBAZ
Arş. Gör. Semra ÇİNEMRE
Arş. Gör. Zöhre ÇAKIL

Tasarım

İbrahim Cihan

Baskı

İstanbul - Kasım 2016
Değişim Yayınları
Sertifika no: 34289

Yayın Kodu- ISBN

978-605-4925-93-3

GÖRELE'DE OF'LU ULEMÂ BİR AİLE: BAKKALZÂDELER

Ayhan YÜKSEL*

Giriş

“Hoca” kelimesi, günümüzde de halk arasında din alanında âlimler, imam-hatip ve vâizler, eğitim alanında ise özellikle orta dereceleri okul öğretmenleri ve üniversite öğretim üyeleri için yaygın biçimde kullanılır¹.

Bugün Çaykara, Dernekpazarı ve Hayrat'ı da içine alan Of coğrafyası, Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde de adeta yetiştirdiği “hocalarla” tanınmaktaydı. Medrese eğitimi için derin hocaların çıktığı yer olan Of Kazası, İstanbul'dan sonra dinî eğitim konusunda önemli merkezi durumundaydı. Halka dinî öğretilerde bulunan bu hocaların yanında medreselerde onlara icâzet veren müderrisler de önemli idi. Şâkir Şevket, Of için “burada pek büyük âlimler ... vardır” diyerek hocaların ve müderrislerin varlığına 1877'de dikkat çeker².

I. Dünya Savaşı'nda Of'ta Ruslar'a karşı yapılan direnişte Of ulemâsının rolü büyüktür. Haşim Albayrak'a göre “ahâlinin Of'tan çıkmaması için en önemli yol hocalık ve müderrisliktir”. İcâzet aldığı gurbette de geçerli bir mesleği oluyordu. Of'a okumaya gelenlerin yarattığı ekonomik getiri de işin ayrı bir yönü idi. Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar medrese eğitimi geleneğini devam ettiren Of, Cumhuriyetle birlikte icâzetleri geçersiz sayılınca bu özelliğini kaybetmiş oldu. Devlet kurumlarında görev alamayan bu din adamları geçimlerini sağlamak için gurbete çıktılar. Sayıca çok olan bu din adamları böylelikle günümüzde “Of lu Hoca” imajını ortaya çıkardılar³. Ramazan ayında komşu kaza ve kasabalara cerre çıkan bu hocalar tatlı şiveleri ile irşat faaliyetinde bulundular, dinî sohbetleri kendilerine has bir üslupla anlattılar. Daha çok cinsî konuları içine alan, bazı zümrelerdeki cinsî fantezileri dile getiren, bazıları müstehcen olmakla birlikte ince zekâ buluşlarına dayanan “Of lu Hoca Fıkraları” Türk mizahında yer aldı⁴.

Sözel kaynaklar Şinek [Çaykara-Ataköy] köyünde eğitim ve öğretim hayatını Maraşlı Saçaklızâde Osman Efendi'nin irşad faaliyetinde bulunduğu yıllara kadar götürmektedir. Şinek köyünden olup verdikleri dinî eğitim ve yetiştirdikleri din adamları ile dikkat çeken ailelerden birisi de Bakkalzâdeler'dir. Maraş'ta Bakkaloğlu lakaplı ailelerin bulunması,

* Araştırmacı

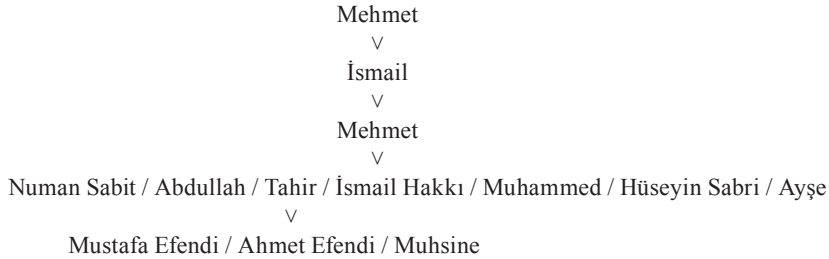
1 “Hoca”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XVIII, 187.

2 Şâkir Şevket, *Trabzon Tarihi* (hızl. İsmail Hacıfettahoğlu), (Ankara: 2001), s. 98.

3 Haşim Albayrak, *Of lu Hoca Kavramını Oluşturan Din Adamları*, (İstanbul: 2008), s. 34; Yahya Düzenli, “Mandan Hoca'dan Günümüze Of lu Hoca: İronik Şablonun Ötesi...”, *Temel Kimdir*, (İstanbul: 2006), s. 92.

4 Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, c. I, (İstanbul: 1989), s. 172.

bunların da Saçaklızâdeler’le birlikte Of’a geldiğini akla getirir⁵. Bakkalzâde ailesinde dinî eğitime yönelme ve bu alanda ilerleme bir aile geleneğidir. Bakkalzâdeler’in atalarından İsmail oğlu Mehmed Efendi (1804) de Şinek köyünde müderrislik yapmaktaydı. Mehmed Efendi, 1834 tarihli *Of Nüfus Defteri*’ne göre Şinek köyünde kayıtlı idi ve Numan Sabit (1836), Abdullah (1840), Tahir (1828), İsmail (1830-1921) adlı çocukları vardı⁶. Sözlü aktarıma göre bunlara daha sonra doğan Muhammed, Hüseyin Sabri⁷ (05.06.1854-1921) ve Ayşe isminde kız çocuğu eklenmiştir. Buna göre Mehmed Efendi’nin 6’sı erkek 1’i kız olmak üzere yedi çocuğu vardı. Mehmed Efendi’nin çocuklarından İsmail Hakkı Efendi son devir Osmanlı müderrislerindendir⁸. Mehmed Efendi’nin diğer oğlu Of Müftülüğü yapan Bakkalzâde Hüseyin Sabri Efendi’dir (1850-1912). Bakkalzâde Tahir Efendi, Sürmene Güneşara [Beşlik] medresesini kurarak burada ders okutmuş, Şinek köyünden ayrılıp Vahdanç [Keldere] köyü Hadi Pazarı yakınındaki Derelik mevkiinde yerleşmiş ve hac görevi sırasında Hicaz’da vefat etmiştir⁹.

Bakkalzâde Tahir Efendi’nin Soyağacı

Görelle ilçesinde Türkelli köyüne yerleşen ve buradaki dinî ve sosyal hayatın içinde yer alanlar Bakkalzâde Mustafa Zekayi Efendi ve Bakkalzâde Ahmed Zekeriya Efendi, müderris Hacı Tahir Efendi’nin oğullarıdır. Mustafa ve Ahmed Efendiler’in Türkelli’ne ne zaman yerleştikleri bilinmiyor. Türkelli’ye yerleşen Bakkalzâde kardeşler, burada yerli ahali ile evlenerek akrabalık tesis etmişlerdir. Bakkalzâde Mustafa ve Ahmed Efendiler’in mezarları Türkelli köyünde olup soyundan gelenler bugün aynı köyde yaşamaktadırlar.

Ailenin aktardığı sözlü rivayete göre Türkelli köyüne yerleşen Mustafa ve Ahmed Efendiler, her yerde olduğu gibi biraz abartılı olarak söylendiği üzere “*köyde ilk camiye inşa etmişler*”, ayrıca Elevi Deresi’nde Çanakçı ve Zıva[ğı] isimli iki medrese kurarak buralarda müderrislik vazifesinde bulunmuşlardır. Göreleliler, Mustafa Efendi soyuna “*Büyük Efendiler*”, Ahmed Efendi soyuna “*Küçük Efendiler*” lakabını vermişlerdir¹⁰. Bakkalzâde mensuplarının Görelle’de de “*meşhur ve muayyen aileler topluluğu*” anlamına gelen “*zâde*” unvanını taşıdığı, yani sosyal statülerini devam ettirdiği görülüyor.

Görelle’ye yerleşen aileye dair ilk sicil kaydı şimdilik 22 Muharrem 1305 (19 Eylül 1887) tarihlidir ve bir vakıf tesisinde geçmektedir. Türkelli köyü ahalisi, Sıbyan Mektebi’nin muallimine öğretim için 8.274 kuruşluk bir para vakfı tesis etmiştir. Köy ahalisinden 70 kişinin tesis ettiği bu vakfa Bakkalzâde Ahmed Efendi en yüksek bağış meblağı olan 1.262 kuruşla

5 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Meclis-i Vala Evrakı (MVL), 708/106 (15 Receb 1282/4 Aralık 1865).

6 Sezgin Demircioğlu-Süleyman Bilgin, *Of Nüfus Defteri* (1834), (İstanbul: 2011), s. 242.

7 Hayatı için bk. Nasrullah Hacımuftuoğlu, “Of-Çaykara Müftüleri; Bilimsel, Kültürel ve Sosyal Aktiviteleri”, *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001)*, I, (Trabzon: 2002), s. 457-460.

8 Yusuf Şevki Yavuz, “Bakkalzâde İsmail Hakkı”, *DİA*, IV, 545.

9 Haşim Albayrak, *a.g.e.*, s. 111.

10 Bilgi Formu (BF), (Çaykara Gündem Gazetesi, 02.07.2013).

(%15.31) katılmıştır. En düşük bağış meblağının 35 kuruş (%0.42), Ahmed Efendi'den sonra en büyük bağış meblağının 881 kuruş (%10.64) olduğu dikkate alındığına eğitime verdiği önem anlaşılabilir olur¹¹.

Ailenin sosyal hayattaki rolü bununla da sınırlı değildir. Görele'de müderris Duduzâde Hacı Mehmed Efendi¹², Aliustazâde Hüseyin Efendi, Kılıçzâde Hacı Hüseyin Ağa, Hocazâde Yusuf Ağa ve Mollahasanzâde Ahmed Efendi ile birlikte “*Atıka Câmî'-i Şerîfin [Eski Câmî'nin] cemâat-i kadîmesi*” arasına “*müderrisin-i kirâm'dan Bakkalzâde mekremetlü Mustafa Efendi*” de dâhildir. Bu “*eski cemâate mensup olanlar*” tamire muhtaç Câmî'-i Atıka'nın işlevini yitirmemesi için “*ne yapacaklarını görüşmek üzere*” belediye reisi Hacıhüseyinoğlu Hasan Efendi, Kethüdazâde Hacı Ahmed Efendi ve Çolakzâde Bilâl Efendi ile bir araya gelmişler ve ne yapabileceklerini görüşmüşlerdir. Caminin tamir masrafını karşılayacak vakfı yoktur. İbadete açık olan cami, tamir edilmez ve işlevini kaybederse ezan da susacaktır. Mehmed Efendi'nin de içinde bulunduğu bu heyet masrafı karşılamak üzere caminin yakınında ve ön tarafından bulunan vakıf arsasının aylık 20 kuruş olmak üzere yıllık 240 kuruş karşılığı Belediye reisi Hasan Efendi'ye kiralanmasına karar vermiştir. Böylece imam ve hatibin de masrafları karşılanmış olacaktır. Bu işlemde Kethüdazâde Hacı Ahmed Efendi, müteveli/yöneten; Çolakzâde Bilal Efendi nâzır/gözetken tayin edilmiştir. Bu hususun toplantıya katılanlar tarafından da kabul ve onaylandığı kayıt altına alınmıştır (3 Rebiülevvel 1311/14 Eylül 1893).¹³

Görele'ye irşad için gelip Türkelli köyüne yerleşen Bakkalzâdeler, memleketleri Şinek köyü ile olan bağlarını hiçbir zaman kesmemişlerdir. Sicil kaydında “*an-asl Trabzon vilâyeti celilesi dâhilinde Of kazasına tâbi Şinek karyesi ahâlisinden...*” şeklinde zikredilmişlerdir. Ailenin ata toprakları ile bağlarını kesmediğini gösteren bir vekâlet kayıdır. Şinek köyünde arazilerinin olduğunu bilmektedirler. Nitekim Bakkalzâde Mustafa Efendi, sahip olduğu tarlasını salyâne memuru huzurunda ferağa, alıp-satmaya büyük oğlu Mehmed Abdür-rauf Efendi'ye Görele Bidâyet Mahkemesi'nde vekâlet vermiştir. Vekâlete konu olan arazi, Şinek köyü hududunda etrafı Üstünoğulları'ndan Salim ve Ömer, Eminoğlu kızı Havva Hanım tarlaları ve dört bir tarafı yol ile sınırlı, “*Şukukoğlu tarlası*” olarak bilinen tahminen 3 dönümlük tarladır (25 Şubat 1310/7 Mayıs 1894)¹⁴.

Sosyal hayatın içinde yer alan Bakkalzâde Mustafa Efendi'nin bir boşanma davasında vekillik yaptığı görülmektedir. Mustafa Efendi, Osman b. Halil'in vekilidir. Aleyhine dava açılan karşı taraf Keboğlu Mehmed kızı Fatma Hatun ise Bakkalzâde Ahmed Efendi, Keboğlu Hüseyin'in malumudur. Mahkemede bulunmayan Osman'ı Mustafa Efendi temsil etmiştir. Mustafa Efendi'nin ifadesine göre müvekkili Osman, 600 kuruş mehr-i müeccelle Fatma Hatun'la evlenmiştir. Osman'ın “*zevce-i medhulün bihâsi*” olan, yani gerdeğe giren Fatma Hatun'u, eşi Haziran 1895'te talâk-ı bâin ile boşamıştır. Bu nedenle Osman, 600 kuruşu Fatma Hatun'a teslim etmiştir. Müvekkili Osman'ın Fatma Hatun'un elinde bulunan 15 kuruş kıymetinde bir adet tencere, 20 kuruş kıymetinde küçük ve büyük iki tava, 6 kuruş kıymetinde sivri kazma, 7 kuruş ayak bel demiri, 9 kuruşluk iki sacayak, 5 kuruş kıymetinde bir sac, 6 kuruşluk ev eşyası, toplam 68 kuruşluk lambayı dahi müvekkiline teslim etmek üzere Fatma Hatun'dan almış ve bunları Osman'a teslim etmiştir (24 Nisan 1313/6 Mayıs 1897)¹⁵.

11 BOA, Meşihat Sicil Defteri (MŞH.ŞSC.d). 5090, s. 70-71.

12 Duduzâde Hacı Mehmed Efendi, 1833-34 yılında Görele'de doğdu. Medrese eğitimi aldı. Müderrislik vazifesinde bulundu. 1887'de Görele müftülüğüne atandı. 1878'de Görele belediye başkanlığına seçildi. 1896'da vefat etti. Hayatı için bk. Ayhan Yüksel, *Göreleli Müftü Duduzâde Hüseyin Müştak Efendi ve Ailesi*, (İstanbul: 2012), s. 46-84.

13 BOA, MŞH.ŞSC.d. nr. 5095, s. 27-28; Ayhan Yüksel, *Göreleli Müftü Duduzâde Hüseyin Müştak Efendi*

14 BOA, MŞH.ŞSC.d. nr. 5096, s. 13.

15 BOA, MŞH.ŞSC.d. nr. 5098, s. 26.

Osmanlı mahkemelerinde İslâm hukukuna göre gerçeği tespit maksadıyla en az iki şahit bulunurdu. Bunlara şühûdü'l-hâl/hâl şahitleri denirdi. Bunlar davayı dinler, gerektiğinde kadı tarafından kendileriyle istişârede bulunulur, fakat kararlara katılmayarak davanın cereyanı ile verilen hükmün birbirine uygun olduğuna dair hazırlanan ilâmî imzalandı. Bunların hazır bulunmadığı veya hükmü imzalamadığı dava muteber sayılmazdı. Şühûdü'l-hâl, beldenin ileri gelenlerinden veya davanın taraflarından olabilirdi. Mahkemeye müdahale ve rey verme gibi hakları olmamakla beraber kadının adil karar vermesinde oldukça tesirleri vardı. Kadı, bunların huzurunda adalete aykırı bir hüküm veremezdi¹⁶. Bakkalzâde Mustafa Efendi, Tepeköy'den Hacıhasanoğlu Neş'et Efendi ile Devge köyünden Külahoğlu Hüseyin kızı Fatma'nın aralarındaki geçimsizlik nedeniyle görülen boşanma ve nafaka davasında Devge köyü muhtarı Tiryakioğlu İbrahim, Develioğlu Seyid, Külahoğlu Nafiz ile birlikte (9 Temmuz 1316/22 Temmuz 1900)¹⁷; Görele-Türkelli köyünde Kabamusaoğlu Ahmed kızı Güller Hatun ve Çarşı Mahallesi'nden Hocazâde Hasan Efendi b. el-Hâc Mehmed Efendi ile görülen nafaka davasında belediye kâtibi Halil Efendi, Heri köyünden Albaroğlu el-Hâc Halil Ağa ile birlikte (14 Şubat 1316/27 Şubat 1901; 8 Zilkade 1318/29 Mart 1901)¹⁸; Tepeköy'den vefat eden Hacıhasanoğlu Mehmed Efendi'nin tereke davasında Namazcıoğlu Şâkir ile birlikte (11 Mart 1317/25 Mart 1901)¹⁹ şühûdü'l-hâl olarak yer almıştır.

Medreseler, İslâm dünyasında orta ve yüksek seviyelerde eğitim-öğretim yapılan yerlerdir. Bu müesseselerde sadece dinî ilimler tahsil edilmeyip, diğer ilimler de tahsil edilirdi. Medreselerde ders veren öğretim görevlilerine “müderres”, yardımcısına “muîd”, talebelere de tarih içinde “talib, talebe, tilmiz, fakih, dânişmend, suhte” gibi isimler verilmiştir. Osmanlı döneminde medreselerde bazen eğitim kalitesinde düşüş yaşandığı görülmüştür²⁰. XX. yüzyıl başlarında Görele kazasındaki medreselerde de sorun vardı. Trabzon'dan verilen talimat üzerine Görele'deki medreseler Tirebolu Redif Binbaşısı ve diğer görevlilerce teftiş edilmiş ve bu teftiş doğrultusunda talebenin çokluğu ve medreselerin fazlalığı gerekçe gösterilerek talebenin %40'ı medreselerden ihraç edilmiştir. Bu durum medrese talebelerinin mağdur olmalarına sebebiyet vermiştir. Görele kazasındaki medreselerin müderresleri bu duruma itiraz etmişler ve kendilerine göre konuyu açıklayıcı 1 Haziran 1318 tarihli (14 Haziran 1902) bir mazbatayı Sadâret'e göndermişlerdir. Mazbataya göre teftiş için gelen redif binbaşısı ve diğerleri vilâyetin “okuyup okumayanın teftiş ediniz emrini” kendilerine karşı kullanmışlardır. Teftiş heyeti çözümünü “en eski kayıtlı öğrencilerin kaydının silinmesinde” bulmuştur. Bu uygulama karara doğrudan muhatap olan talebelere de üzmüş ve talebeler “bizim kusurumuz nedir ki bizi medreseden ihraç ediyorsunuz, zulümde ve cehlde bırakıyorsunuz” diye şikâyet etmişlerdir. Mazbatada Çavuşlu Teşvikiye medresesi müderresi Kahramanzâde İbrahim Hilmi, Hamidiye medresesi müderresi Cinahmadzâde Hacı Salih, Kırıklı medresesi müderresi İbrahim, İsmailbeyli medresesi müderresi Haydarzâde Halil Efendilerle birlikte Dar-ı Hakk medresesi müderresi Bakkalzâde Mustafa Efendi'nin isimleri ve mühürleri vardır²¹. Bu konuyla ilgili olarak Şeyhülislam Mehmed Cemaleddin Efendi imzasıyla “teftiş sonucunda alınan karar dinî ilimler tahsil edenleri olumsuz etkileyeceğinden ve bazı talebenin vatanlarını terk etmelerine ve başka bir yerde yaşamalarına sebep olacağından buna cevaz verilemeyeceği, ilim tahsiliyle meşgul olanların önceden olduğu medreselerinde ikamet ettirilmelerinin engellenmemesi gerektiği” şeklinde bir karar Trabzon Vilâyeti'ne bildirilmiştir (17 Temmuz

16 Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Hukuku: Adalet ve Mülk*, (İstanbul: 2014), s. 376.

17 BOA, MŞH.ŞSC.d. nr. 5107, s. 73.

18 BOA, MŞH.ŞSC.d. nr. 5100, s. 137; BOA, MŞH.ŞSC.d. nr. 5107, s. 86.

19 BOA, MŞH.ŞSC.d. nr. 5100, s. 36.

20 Cahit Baltacı, “Medrese”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedi (TDEA)*, VI, s. 185.

21 BOA, Babiali Evrak Odası (BEO), 1833/141164, lef: 3.

1318/31 Temmuz 1902)²². Teftiş kararını askerlik nedeniyle medreselerde yığılma olduğu ve bunu önlemek üzere teftiş yaptırıldığı şeklinde anlamak mümkündür.

Hibe, bir malın hayatta iken karşılık şart koşulmaksızın başkasına temlikidir. Hibe edilen şeyler gayrimenkul olabildiği gibi belli başlı ev eşyasıyla hayvanların da hibe edildiği görülmektedir. Mal ve eşyasını hibe eden kişiler bu durumu şahitler huzurunda gerçekleştirdikleri gibi mahkeme kayıtlarıyla da tescil ettirmektedirler²³. Nitekim “*Türkelli köyü ahâlisinden müderrisinden*” Bakkalzâde Mustafa Efendi, bir parça bahçesini büyük oğulları Hafız Hamdi ve Hafız Şükrü Efendiler’e hibe etmiştir. Hibe edilen bahçe, Türkelli köyünde olup bir tarafı obuz, bir tarafı dere, iki taraftan Kırıcıoğlu Molla Salih ile sınırlı, dört dönüm 900 kuruş kıymetinde “*Purluk Bahçe*” denilen yerdir. Mustafa Efendi, hibe ettiği bahçede “*alâkası olmadığını, bahçeyi çocuklarına verdiğini*” beyan etmiştir. Taraflar hibe işlemini yapan Bakkalzâde Mustafa Efendi ile kendilerine bahçe hibe edilen Bakkalzâde Hamdi ve Şükrü Efendiler bu hibe işlemini mahkemede tescil ettirmişlerdir. Şühûdü’l-hâl kardeşi Bakkalzâde Ahmed Efendi ve Çamcanoğlu Mustafa Usta’dır (30 Eylül 1320/13 Ekim 1904)²⁴.

Bu defa mahkemede şühûdü’l-hâl olarak Bakkalzâde Mustafa Efendi’nin oğlu Mehmed Hamdi Efendi’nin ismi geçmektedir. Dava konusu ise Çatak ma‘a Seferli köyünden Seferoğlu Şakir kızı Rahime ile Türkelli köyünden Hocoğlu Salih’in aralarındaki geçimsizlik nedeniyle boşanma davasıdır. Bakkalzâde Mehmed Hamdi Efendi ile birlikte diğer şahit Hocoğlu Hasan Usta’dır (6 Şaban 1322/16 Ekim 1904)²⁵.

Yine, Bakkalzâde Mustafa Efendi, Kodaloğlu Halil ile birlikte Balcılı köyünde bir arazi paylaşımında şahit olarak yer almıştır (8 Eylül 1321/21 Eylül 1905)²⁶.

Ailenin Evlilikleri

Türkelli köyünde yerleşen Bakkalzâde Mustafa Efendi daha önce Görele’de Sinirlioğlu ailesinden Hacı Mustafa Ağa-Nuriye Hanım’ın kızları seyyibe/dul Emine Hanım (1854-15.07.1928) ile 1309’da (1893) bir evlilik yapmıştır. Bu evlilikten Nafiye (1900-03.03.1915) isimli kızları olmuştur. Emine Hanım, Kasımpaşa’da vefat etmiş ve Kulaksız’da Rüstem Çelebi Cami yakınına defnedilmiştir²⁷. Mustafa Efendi ikinci evliliğini Paçan köyünden Karnabaoğlu Mehmet-Gülsüm kızı Of doğumlu Fatma Hanım (1844-28.08.1916) ile yapmıştır. Sözlü kaynaklar Fatma Hanım’ın genç yaşta ölen amcası Numan Efendi’nin eşi olduğunu söylemektedir²⁸. Bu evlilikten yazılı ve sözlü kaynaklara göre Mehmed Abdürrauf (ö. 1317/1899), Mehmed Rasim (ö. 1318/1990), Fehmi, Mehmed Şükrü (1880-06.08.1955) ve Mehmed Hamdi (1884-18.06.1916) isimli çocukları olmuştur. Mehmed Hamdi Efendi, Sarıkamış Harekâtı’nda şehit olmuştur.

22 BOA, BEO, 1883/141164, lef: 2.

23 Ali Bardakoğlu, “Hibe”, *DİA*, XVII, 421.

24 BOA, MŞH.ŞSC.d. 5100, s. 353; BOA, MŞH.ŞSC.d. 5114, s. 82.

25 BOA, MŞH.ŞSC.d. 5100, s. 332.

26 BOA, MŞH.ŞSC.d. 5114, s. 29.

27 Ayhan Yüksel, *a.g.e.*, s. 149.

28 *BF* (Şükrü Bakkal, İstanbul-27.09.2015).

Tahir Efendi

∨

Mustafa Efendi

∨

Emine Hanım (1854-1928) / Fatma Hanım (1844-1916)

∨

Hafız Mehmet Hamdi / Hafız Mehmed Şükrü

Bakkalzâde Mustafa Efendi'nin Soyağacı

Bakkalzâde Mustafa Efendi'nin oğulları Mehmed Şükrü ve Hamdi Efendiler Türkelli köyünde evlenmişlerdir. Mehmed Şükrü Efendi akraba evliliği yapmış, Hamdi Efendi ise yerli ahâlden kız almıştır. Nikâh kaydına göre Bakkalzâde Mehmed Şükrü Efendi, amcası Bakkalzâde Ahmed Efendi'nin kızı Görele doğumlu Sabire Hanım (1891-06.03.1972) ile evlenmiştir. Bu nikâhta Şükrü Efendi'nin vekili kardeşi Hafız Hamdi Efendi; Sabire Hanım'ın vekili Karavelioğlu Osman Efendi'dir. Nikâhta Türkelli köyünden Keboğlu Hasan ve Şehidoğlu Müştak Efendiler de şahit olarak bulunmuşlardır. Tespit edilen mehr-i müeccel 1.000 kuruş, mehri muaccel 2.000 kuruştur (23 Teşrinievvel 1340/5 Kasım 1904). Bu evlilikten hepsi de Görele doğumlu Zehra (23.07.1909), Mehmed Faik (24.04.1911-23.05.1982), Mustafa (20.03.1916-25.05.1995), Leyla (14.03.1914), Mehmed (05.03.1922) ve Ahmed (01.03.1925-05.04.2000) isimli çocukları olmuştur²⁹.

Mustafa Efendi

∨

Hafız Mehmed Şükrü (eşi Sabine Hanım)

∨

Zehra / Mehmed Faik / Leyla / Mustafa / Mehmed / Ahmed

Bakkalzâde Mehmed Şükrü Efendi'nin Soyağacı

Aileye dair diğer bir evlilik kaydı Bakkalzâde Mustafa Efendi'nin oğlu Hafız Mehmed Hamdi Efendi'ye aittir. Hafız Hamdi Efendi, Türkelli köyünden Çamcanoğlu Yusuf-Gülüşan kızı Ayşe Hanım (1889-03.07.1916) ile evlenmiştir. Hamdi Efendi'nin vekili, kardeşi Şükrü Efendi, Ayşe Hanım'ın vekili Çamcanoğlu Mustafa Efendi'dir. Şahitler ise Şehidoğlu Müştak ve Kabamusaoğlu İzzet Efendi'dir. Tespit edilen mehr-i müeccel 900 kuruş, mehri muaccel 2.200 kuruştur (19 Şubat 1321/4 Mart 1906). Mehmed Hamdi Efendi'nin Ayşe Hanım'la olan

²⁹ BOA, MŞH.ŞSC.d. 5118, s. 15.

evliliğinden Mehmed Halis (23.07.1911-05.12.1982) ve Fatma (16.04.1915-23.09.1995) isimli çocukları olmuştur³⁰.

Mustafa Efendi (1852-1915)
∨
Mehmed Hamdi (1884-1916) (eşi Ayşe Hanım)
∨
Mehmed Halis (1911-1982) / Fatma (1915-1955)

Bakkalzâde Mehmed Hamdi Efendi'nin Soyağacı

Bakkalzâde Ahmed Efendi, evliliğini Mehmed-Hafize kızı, Görele doğumlu Karavelioğlu Penbe Hanım (1864-24.05.1929) ile yapmıştır. Bu evlilikten Sabire (1891-06.03.1972), Tahir (1896-26.01.1986), Abdüzel (1902-28.03.1912), Fatma (1899-[?]) ve Hakkı (02.04.1910-06.05.1982) isimli çocukları olmuştur. Sözlü kaynak bunlara Rahime Hanım'a da ilâve etmektedir³¹. Tahir Efendi, hac farızası yapmış, Batı Cephesi'nde savaflara katılmış, İstiklâl Madalyası sahibi, sosyal hayatın içinde yer almış, tanınan, ticaret hayatında başarılı, politik hayatın içinde, belediye, il ve ilçe meclislerinde bulunmuş bir zattır. Hacı Tahir Efendi'yi tanıyanlar “şakacı, akraba sevgisiyle dolu olduğunu” ifade ederler.

Tahir Efendi
∨
Ahmed Efendi (eşi Pembe Hanım)
∨
Sabire (1891-1972) / Tahir 1896-1986) / Fatma (1899) / Abdüzel (1902-1912) / Hakkı (1910-1982 / Rahime

Bakkalzâde Ahmed Efendi'nin Soyağacı

Aileye Dair Bazı Menkıbevî Rivâyetler ve Anlatımlar

Görele'ye yerleşen aile bireyleri hakkında halk tarafından anlatılan menkıbevî rivâyetler mevcuttur. İlk olarak gelen Mustafa Efendi'nin Türkelli köyü için “buralar cennet” tabirini kullandığı ifade edilir. Babaları Tahir Efendi'nin hac farızası için Mustafa Efendi'den 12 kırmızı lira, Ahmed Efendi'den 1 kırmızı lira aldığı, Tahir Efendi'nin Mustafa Efendi için “malından verdi”, Ahmed Efendi için “canından verdi” dediği nakledilir.

Mustafa ve Ahmed Efendiler Türkelli köyü camisini inşa ettirmede öncülük yapmışlardır. Mustafa Efendi cami inşaatında imece usulü çalışanları coşturmak için “davul, zurna ve kemençe” çaldırırılmış. Ahmed Efendi bu durumu hoş görmeyerek “bir ibadethane yapılıırken bu nevi taşkınlıklara ve oyunlara gerek olmadığını” söyleyince Mustafa Efendi bu defa Ahmed Efendi'ye dönerek “çok sevap alınırken az günah işlenebilir kardeşim” demiştir. Bu rivayet Mustafa Efendi'nin “hoşgörü sahibi olduğunu” gösterir³². Mustafa Efendi, sosyal barışa da önem veren kişidir. Kardeşi Ahmed Efendi'nin müderrislik yaptığı Çanakçı medresesine gittiğinde köylülere “kan davalarını” ortadan kaldırmaya yönelik nasihatler edermiş.

30 BOA, MŞH.ŞSC.d. 5118, s. 8.

31 BF (Şükrü Bakkal, İstanbul-27.09.2015).

32 BF (Şükrü Bakkal, İstanbul-27.09.2015).

Sözlü kaynaklar Tahir Efendi'nin torunu Fatma Nine'nin şu dörtlüğü söylediğini aktarırlar:

*Kiminin erini alır dul eyler,
Kiminin altunun kara pul eyler,
Kimi bulmaz giyer çuldan abayı
Kiminin altına atlas çul eyler*

Mustafa ve Ahmed Efendiler'in kerâmet ehli olduğu söylenir. Mesela Ahmed Efendi'nin yağmur yağarken başına bir mendil örttüğü, yağın yağmurun vücuduna gelmediği, yani hiç ıslanmadığı anlatılır³³.

Aile mensuplarının “sıla-ı rahm etmeyenin ameli kabul olunmaz” hadis-i şerîfi gereğince akraba ziyaretlerine ve arayıp-sormaya önem verdikleri görülüyor. Muhacirlik sırasında Of'tan Görele'ye gelen yeğenleri ile Müderris İsmail Hakkı ve Hüseyin Efendiler irtibatlarını kesmemişler ve mektupla da olsa hatırlarını sormuşlardır. Görele'de yerleşik Mehmed Şükrü Efendi'de babası ile birlikte baba ocağını ziyaret etmeyi ihmal etmemiştir. Mehmed Şükrü Efendi, “sıla-ı rahm”ı oğlu Ahmed Efendi'ye de aşlamıştır. Ailenin Of'taki akrabaları Abdüssamed ve Celal Efendiler'le çok sıcak muhabbet ve dostlukları vardır. Mehmed Şükrü Efendi, eşi Sabire Hanım'la birlikte bir yaz döneminde Of'ta Sıcak Oba Yaylası'nda İsmail Hakkı Efendi'nin oğlu Harun Efendi'nin evinde yayla yapmışlardır. Aynı tarikat mensubu olduklarından bu ziyaret nedeniyle manevî beraberlikleri de uzun süreli olmuştur³⁴.

Kısaca, anlaşıldığına göre Of'tan gelip Görele'ye yerleşen bu aile, buldukları yerde dinî irşadı sağlamaya yönelik önemli hizmetler ifa etmiştir. İrşad, “doğru yolu gösterme” anlamına bir terimdir. Daha ziyade içe yönelik bir faaliyet olarak Müslümanların dinî görevlerini yerine getirmesine katkıda bulunma çerçevesinde düşünülen irşadın gerekliliği açıktır. Bu meyanda, onların dinî görüşleri, halk arasındaki hurafelerin bertaraf edilmesinde mühim bir rol oynamışa benzemektedir. Sonuç itibarıyla bu aile mahalli düzeyde olsa da Görele'de doğru İslâm anlayışının (sırât-ı müstakîm) yerleşmesine hizmet etmiştir.

33 BF (Cemalettin Bakkal, Görele-08.09.2015).

34 BF (Şükrü Bakkal, İstanbul-27.09.2015).

*Hüve'l-Bâkî
Görelle kazâsında
Merhum Bakkalzâde
Merhûm ve mağfûr
Mehmed Abdürra 'ûf
Efendi'nin rûhu
İçin rızâen l'illahi
Te'ale'l-Fâtîha
Sene 1317*

Mehmed Abdurrauf Efendi'nin Mezar Kitabesi³⁵

*Hüve'l-Bâkî
Görelle kazâsında
Merhûm Bakkalzâde
Merhûm ve mağfûr
Mehmed Râsim Efendi'nin
Rûhıçün rızâen
L'illâhi Te'ale'l-Fâtîha
Sene 1318*

Mehmed Rasim Efendi'nin mezar kitabesi³⁶

35 BF (Tahir Bakkal, Görelle-26.10.2015).

36 BF (Tahir Bakkal, Görelle-26.10.2015).

Nāsiru'l-ulūmi'z-zahiri

Ve'l-bātın

Zū'l-cenāheyn

Ulemâ-i kirâmdan

Bakkalazâdeh

Tahir Efendi'nin

Mahdumu Mustafa

Efendi ruhuna

Fatiha ö. 1332

Mustafa Efendi Oğlu Bakkalzâde Mustafa Efendi'nin Mezar Taşı ve Kitabesi

KAYNAKLAR:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, BEO, nr. 1833/141164.

BOA, MŞH.ŞSC.d. nr. 5090, 5095, 5096, 5098, 5100, 5107, 5114, 5118.

BOA, MVL, nr. 708/106.

Makale/Kitap:

Albayrak, Haşim, Of lu Hoca Kavramını Oluşturan Din Adamları, İstanbul 2008.

Baltacı, Cahit, "Medrese", Tdea, Vı, 185-188.

Bardakoğlu, Ali, "Hibe", Dia, XVII, 421-426.

Demircioğlu, Sezgin-Bilgin, Süleyman, Of Nüfus Defteri (1834), İstanbul 2011.

Düzenli, Yahya, "Mandan Hoca'dan Günümüze Of lu Hoca: İronik Şablonun Ötesi...", Temel Kimdir, İstanbul 2006, s. 92-131.

Ekinci, Ekrem Buğra, Osmanlı Hukuku: Adalet Ve Mülk, İstanbul 2014.

Hacı müftüoğlu, Nasrullah, "Of-Çaykara Müftüleri; Bilimsel, Kültürel Ve Sosyal Aktiviteleri", Trabzon Ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001), I, Trabzon 2002, S. 441-486.

"Hoca", Dia, XVIII, 186-187.

Kabaklı, Ahmet, Türk Edebiyatı, I, İstanbul 1989.

Şâkir Şevket, Trabzon Tarihi, (Hzl. İsmail Hacıfettahoğlu), Ankara 2001.

Yavuz, Şevki Yavuz, "Bakkalzâde İsmail Hakkı", Dia, Iv, 545.

Yüksel, Ayhan, Göreleli Müftü Duduzâde Hüseyin Müştak Efendi Ve Ailesi, İstanbul 2012.

Sözlü Kaynaklar:

Bakkal, Cemalettin, Görele

Bakkal, Şükrü, İstanbul

Bakkal, Tahir, Görele